

İBN BATTUTA SEYAHATNÂMESİ İLE FÜTÜVVET-NÂMELERE GÖRE ANADOLU'DA VE AHİLER'DE İKTİSÂDÎ HAYAT *ECONOMIC LIFE IN ANATOLIA AND AKHI BROTHERHOOD ACCORDING TO IBN BATTUTA'S TRAVELOGUE AND FUTUWWATNAMAS*

Mehmet ŞEKER*

* Prof. Dr., Emekli Öğretim
Üyesi, İlahiyat Fakültesi, Dokuz
Eylül Üniversitesi
mehmetseker2022@outlook.com

ORCID ID:
0000-0002-4732-5190

*Prof., Retired Faculty Member,
Faculty of Theology, Dokuz Eylül
University

Başvuru Tarihi/ Received:
05.10.2021

Kabul Tarihi/Accepted:
05.11.2021

Özet

Anadolu (Türkiye) Selçuklularının dağılması üzerine bağımsızlıklarını elde etmek için harekete geçen mahallî beylikler, otoritelerini sağlamak amacıyla kendi topraklarında yaşayan şeyhlerin hem nüfuzlarından yararlanıyorlar, hem de onlar için yaptıkları tekke ve zaviyelere zengin vakıflar tahsis ediyorlardı. Nitekim Osmanlı vekâyinâmeleri Osman (I) Bey (1302-1324) ve Orhan Gâzi (1324-1362) ile Murad (I, 1362-1389) Hüdâvendigâr'ın bir çok zâviyeyi desteklediklerine dair bilgiler vermektedirler. Bilindiği gibi bu vekâyî-nâmelerden biri de ilk Osmanlı şâir ve tarihçilerinden Âşıkpaşazâde (ö.1484'den sonra)'nın "Tevârih-i Âl-i Osman" adlı eseridir. Bu eserde, Selçuklular ile Beylikler devri Anadolu'sunda, Türk-İslâm kültür ve medeniyetinin oluşup gelişmesini sağlayan askerî, dinî, sosyal ve meslekî kuruluşlardan birinin de "Ahiyân-ı Rum" (Anadolu Ahileri) olduğu belirtilmektedir.

Ahiilerin Anadolu'da ne kadar yayılmış olduklarını bize h.733/m.1333 yılında Anadolu'yu gezip bölge hakkında bilgiler ve haberler veren İbn Battuta bu örgütlerin, Anadolu (Türkiye) Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubâd devrinden (1220-1237) başlayarak Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunda da siyasi, kültürel ve iktisâdî faaliyetlerini devam ettirdiklerini kaydetmektedir. Bu arada kurulan diğer Türk beylikleri ile Anadolu'nun aynı anda Türkleşip İslâmlaşmasında bunların oynadıkları rolleri yanında meslekî/iktisâdî yönlerinin de ağır bastığı düşünülürse özellikle Orhan Gâzi devrinde Anadolu'yu ziyaret etmiş olan İbn Battuta'nın Ahiler hakkında verdiği bilgilerin önemi daha açıkça anlaşılır. İşte biz, bu makalemizde öncelikle seyyahın XIV. yüzyıl Anadolu'sunun iktisâdî hayatına dair verdiği bilgileri genel olarak ele alıp değerlendirmek istiyoruz. XIV. Yüzyıl Anadolu'sunun sosyal hayatı hakkında İbn Battuta'nın Anadolu halkının iktisâdî faaliyetleri hakkında bize verdiği bilgilere dayanarak, bazı meslek gruplarının mevcudiyetinden bahsetmeye çalışacağız. Ardından da Ahiler'in çalışma hayatındaki yerleri ile günlük hayatlarına İbn Battuta'nın verdiği bilgi ve haberler çerçevesinde göz atacağımız gibi aynı zamanda fütüvvet-nâmelerden de meslek sahibi olmayı teşvik eden tavsiyelerle bu konudaki ilkelerinden bazı örnekler vereceğiz.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, İbn Battuta, Ahilik, Ahi Zâviyeleri, İktisâdî Hayat, Fütüvvet-nâme.

Abstract

The local principalities, which took action to obtain their independence after the dissolution of the Anatolian (Turkish) Seljuks, both benefited from the influence of the sheikhs living in their own land and allocated rich foundations to the lodges they built for them in order to maintain their authority. As a matter of fact, Ottoman chronicles give information that Osman (I) Governor (1302-1324), Orhan Gâzi (1324-1362) and Murad (I, 1362-1389) Hüdâvendigâr supported many lodges. As it is known, one of these chronicles is "Tevârih-i Ali Osman" by Âşıkpaşazade one of the first Ottoman poets and historians (death approx. 1484). It is stated in the chronicles that during the Seljuk and Principalities era, one of the military, religious, social and professional organizations that formed and developed Turkish-Islamic culture and civilization in Anatolia is "Ahiyân-i Anatolia" (Anatolian Akhi Brotherhood) (ref. Âşıkpaşazâde, Derviş Ahmed Âsîki, Tevârih-i Ali Osman, Ali Bey publication, İstanbul 1332H, p.205).

How far the Akhi Brotherhood spread in Anatolia was given by İbn Battuta, 733 H/1333 AD, who travelled through Anatolia and gave information and news about the region. He records that these organizations continued their political, cultural and economic activities in the establishment of the Ottoman Principality, starting from the reign of Anatolian (Turkey) Seljuk Sultan Alâeddin Keykubâd (1220-1237). In the meantime, the importance of the information given by İbn Battuta, who visited Anatolia in the period of Orhan Gâzi, about the Akhi Brotherhood becomes clearer, considering the roles they played in the simultaneous Turkification and Islamization of Anatolia with the other Turkish principalities that were further established, as well as their professional and economic aspects. In this article we firstly would like to cover and articulate the information given by the traveller about the economic life of the 14th century Anatolia in general. Based on the information that İbn Battuta gave us about the social life of XIV Century Anatolia, we will try to talk about the existence of some professional groups, then we will take a look at the role of the Akhi Brotherhood in their working life and their daily lives within the framework of the information and news given by İbn Battuta. We will also give some examples of its principles on this subject, with recommendations that encourage having a profession, also.

Keywords: Anatolia, İbn Battuta, Akhism, Akhi Lodges, Economic Life, Futuwwatnama.

ISSN 2618-6217

Giriş

To cite this article/ Atıf için: Şeker, M. (2021). İbn Battuta Seyehatnamesi ile Fütüvvet-Namelere Göre Anadolu'da ve Ahiler'de İktisâdî Hayat. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 5, Fütüvvet, Ahilik ve İktisâdî Hayat Özel Sayısı, 16-33.

Anadolu (Türkiye) Selçuklularının dağılması üzerine bağımsızlıklarını elde etmek için harekete geçen mahalli beylikler, otoritelerini sağlamak amacıyla kendi topraklarında yaşayan şeyhlerin hem nüfûzlarından yararlanıyorlar hem de onlar için yaptıkları tekke ve zaviyelere zengin vakıflar tahsis ediyorlardı. Nitekim illa Osmanlı vekâyinâmeleri Osman (I) Bey (1302-1324) ve Orhan Gâzi (1324-1362) ile Murad (I, 1362-1389) Hüdâvendigâr'ın birçok zâviyeyi hayata geçirdiklerine dair bilgiler vermektedirler. Nitekim. Bilindiği gibi bu vekâyî'-nâmelerden biri de ilk Osmanlı şâir ve tarihçilerinden Âşıkpaşazâde'nin "Tevârih-i Âl-i Osman" adlı eseridir. Bu eserde, Selçuklular ile Beylikler devri Anadolu'sunda, Türk-İslâm kültür ve medeniyetinin oluşup gelişmesini sağlayan askerî, dinî, sosyal ve meslekî kuruluşlardan birinin de "Âhiyân-ı Rum" (Anadolu Ahileri) olduğu belirtilmektedir (Âşıkpaşazâde, Derviş Ahmed Âşıkî, Tevârih-i Âl-i Osman, Âlî Bey neşri, İstanbul h.1332, s.205)

Ahîlerin Anadolu'da ne kadar yayılmış olduklarını bize h.733/m.1333 yılında Anadolu'yu gezip bölge hakkında haberler veren İbn Battuta bu örgütlerin, Anadolu (Türkiye) Selçuklu Sultanı Alâddin Keykubâd devrinden (1220-1237) başlayarak Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunda da siyasî, kültürel ve iktisâdî faaliyetlerini devam ettirdiklerini kaydetmektedir. Anadolu'nun aynı anda Türkleşip İslâmlaşmasında bunların oynadıkları rolleri yanında meslekî/iktisâdî yönlerinin de ağır bastığı düşünülürse özellikle Orhan Gâzî devrinde bölgeyi ziyaret etmiş olan İbn Battuta'nın Ahîler hakkında verdiği bilgilerin önemi daha açıkça anlaşılır. İşte biz, bu makalemeizde öncelikle seyyahın XIV. yüzyıl Anadolu'sunun iktisâdî hayatına dair verdiği bilgileri genel olarak ele alıp değerlendirmek istiyoruz. Ardından da Ahîler'in çalışma hayatındaki yerleri ile günlük hayatlarına İbn Battuta'nın verdiği bilgi ve haberler çerçevesinde göz atacağız.

1. İbn Battuta'ya Göre Xiv. Yüzyılda Anadolu'da İktisâdî Hayat

XIV. Yüzyıl Anadolu'sunun sosyal hayatı hakkında İbn Battuta'nın Anadolu halkının iktisâdî faaliyetleri hakkında bize verdiği bilgilere dayanarak, bazı meslek gruplarının mevcudiyetinden bahsetmeye çalışacağız.

Bilindiği gibi, İbn Battuta, gezdiği Müslüman toplumların yaşadığı bölgeleri, bir Müslüman bilgin olarak, çoğunlukla ilim adamlarını, ilim adamlarına değer veren yöneticileri ziyaret etmiştir. Kendisi ticarî faaliyetle uğraşmadığı için, ticarî hayat da ilgisini ancak, ihtiyaçları ölçüsünde çekmiştir. Sanayi ile ilgili verdiği bilgiler de, yine bölgenin özelliklerini kaydederken tuttuğu notlardan ibaret kalmıştır. Onun için bir şehri tarif ederken; çarşılarının düzeninin güzelliğinden (İbn Battuta: 322, 328), ya da genişliğinden veya çokluğundan (İbn Battuta: 287, 288, 289, 293, 318) bahsetmekle iktifa etmiş bulunmaktadır. Yine bir şehri tanıtırken oranın yetiştirdiği meyve ve sebzeleri saymak yerine bağlar, "bostanlar ve bahçeler çoktur" şeklinde bilgiler vererek genel ifadeler

kullanılmıştır. Bu arada su kaynakları ile nehirlerini de aynı şekilde zikretmekle yetinmiştir (İbn Battuta: 293, 294, 295, 296, 297).

Ziyaret ettiği kimselerin evlerinde, konaklarında veya zâviyelerinde, misafir kaldığı kaldığı yerlerdeki döşeme ve kilimlerden dokumacılık sanayiinin XIV. yüzyıldaki durumu hakkında bizleri az da olsa aydınlatmaktadır. Bunun yanında kendisine verilen hediyeler vesilesi ile birçok kumaşı tanımak mümkün olmaktadır (İbn Battuta: 303, 304, 306, 307). Ayrıca ihracat ile deniz ve nehir ulaşımı konusunda (İbn Battuta: 283, 321, 310) da seyahatnâmede yer alan bir iki notla yetinmek zorunda kalıyorsak da devrin ekonomik hayatına kısa bir bakış yapmak mümkün olmaktadır. Hattâ, fiyat hareketleri konusunda da ayrıntılara girebilmemize yardımcı olacak bilgilerin mevcudiyeti bile (İbn Battuta: 16) bizim bu konuda çalışacaklara yardımcı olacak bilgiler bulmamızı sağlamaktadır.

XIV. Yüzyılda Anadolu'da yaşayan Müslüman-Türk ve gayr-i muslim ahalinin bir kısmının ticarî faaliyetle meşgul olduklarını, bir kısmının madencilik ve dokumacılık yaptıklarını, diğer bir bölümünün de hayvancılık ve tarımla ilgilendiklerini seyyah İbn Battuta eserinde verdiği notlarla göstermektedir. Bunları değerlendirerek biraz daha geniş bilgi elde etmek mümkün olacaktır sanırım.

1.1. Ticarî Hayat

İbn Battuta, devrinin imkânları içinde bölgeler arası ticarî faaliyetin varlığını gösteren bilgiye fazla rastlamamakla beraber, bu faaliyetin mevcut olduğunu ortaya koyan ifadeler kullanmıştır. Böyle bir faaliyet dâhilî ticaretin de mevcudiyetine açık bir delil teşkil eder. Zira Anadolu, yüzyıllar boyunca, dünya ticaretinin köprüsü olmuştur. Bu bakımdan XIV. yüzyılda da hem yerli halk hem de dışarıdan gelen tüccarların alış-veriş yaptıkları merkezlerin Anadolu'da bulunmuş olduğu tabii olarak düşünülebilir. Nitekim bu dönemde Anadolu Beylikleri'nin merkez olarak seçtikleri şehirlerdeki dükkân ve çarşıların böyle bir faaliyet için mevcut ortamı hazırladıklarını açıkça göstermektedirler.

1.1.1 Çarşı ve Dükkânlar

Uğradığı şehirlerdeki çarşılar hakkında, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, genel ifadeler kullanan İbn Battuta, buraların ya genişliğini ya da güzelliğini belirtmekle yetinmiştir. Meselâ; Antalya (İbn Battuta: 284), İsparta, Eğridir (İbn Battuta: 287), Denizli (İbn Battuta: 290), Konya (İbn Battuta: 293), Sivas (İbn Battuta: 296), Erzincan (İbn Battuta: 298) gibi şehirlerin nüfusları ile büyük, geniş ve güzel çarşılara sahip olduklarını kaydetmiş bulunmaktadır. Bu çarşılarda dükkânların bulunduğunu bazı olayları hikâye ederken zikretmektedir. Meselâ, Denizli'ye girişlerinde dükkânlarından çıkan insanların kendilerini misafir etmek istediklerini hikâye ederken sadece dükkânların varlığından söz etmekle yetindiğini görüyoruz (İbn Battuta: 290, 293). Ama bu dükkânların ne sattığını veya ne çeşit meşguliyetleri olduğunu ya da buralarda hangi iş kollarında

faaliyet gösterildiğini belirtmemiş; "*her san'at ehlinin bir mahall-i mahsus işgal ettiğini*" ifade etmekle yetinmiştir.

Bunun yanında, yine bazı olayları hikâye ederken anlattıklarından çarşılarda çeşitli yiyecek maddelerinin satıldığını veya satılanlar arasında hayvanların yiyeceklerinin de mevcut olduğunu anlamamıza yardımcı olacak bilgileri çıkarmamız mümkün olmaktadır. Meselâ, Mudurnu'da hizmetkârını, yağ ile saman almaya gönderdiğini kaydetmektedir (İbn Battuta: 313). Ayrıca hamamların da mevcudiyeti çeşitli vesilelerle belirtilmektedir (İbn Battuta: 284, 318).

Bu çarşılarda hayvanları barındırmak için ahır bulunmayan yerlerde, hayvanların bağlanmalarına ve çarşıya gelenlerin işleri bitinceye kadar orada kalmalarına mahsus yerlerin yapıldığına dair kayıt (İbn Battuta: 313), normal olarak günümüzdeki otoparklara benzeyen, hayvanlar için de özel mekânlar ayrıldığını göstermektedir. Hattâ bu hayvanları beklemek üzere bekçi veya nöbetçilerin de varlığını aynı haberden öğrenmekteyiz.

1.1.2. Yiyecek Maddelerinin Alışverişi

Biraz yukarıda da belirttiğimiz gibi, Anadolu'da birçok meyvenin yetiştiğini belirten İbn Battuta, Anadolu'ya ilkbaharda gelmiş olduğundan bütün yaz boyunca meyvenin en bol bulunduğu mevsimde birçok şehri dolaşarak çeşitli meyveleri görme ve tatma imkânını elde etmiştir. Bunlardan bazılarının adını vermekte, bazılarının da özelliklerini saymak sûretiyle devrin insanların yetiştiği meyveler hakkında bilgi sahibi olduğumuz halde, sebzeler hakkında hiçbir nota rastlamamaktayız. Nitekim, kayısının "kamerüddin" adıyla bilinen cinsinin pek nefis, çekirdeğinin tatlı bir badem olduğunu belirtmesi (İbn Battuta: 285) ve bunun Mısır ile Şam taraflarına sevk edildiğini kaydetmesi (İbn Battuta: 293) kayısı alışverişinin hattâ ihracatının yapıldığını göstermektedir.

Sinop'un meyvelerinden çoğunun, incir ve üzüm olduğu (İbn Battuta: 319) İznik'te de ceviz ve kestaneden başka bir de üzüm cinsinin bulunduğu (İbn Battuta: 309) belirtilmektedir. Bu cins üzümün bir başka yerde benzeri olmadığı; son derece tatlı olup, iri cins, rengi saf ve ince kabuklu olan ve her tanesinde de bir çekirdek bulunduğunu gördüğümüz bu kayıta anlatılan üzüm cinsinin razaki üzüm olduğunu tahmin edebiliriz. Ayrıca, erik, elma, şeftali ve kayısıyı kurutarak muhafaza ettiklerini öğrendiğimize göre (İbn Battuta: 314) bunların alışverişinin yapıldığı da rahatlıkla düşünülebilir.

Pirinç, un ve yağın tulumlara doldurularak muhafaza edildiğini öğrendiğimiz kayıt (İbn Battuta: 301), bu yiyecek maddelerinin alışverişinin yapıldığını da düşündürmektedir. Bunun yanında birçok zâviyede ve medresede misafir olarak ikâmet eden İbn Battuta, bize buralarda yemek yediğini devamlı olarak tekrarlamaktadır. Ama bunların neler olduklarını ve nasıl temin edildiklerini anlatmamıştır. Meselâ, ekmek pişiren hanımların haftalık ekmek ihtiyaçlarını haftanın

bir gününde pişirdiklerini, ama ekmeğin satılmadığını görmekteyiz (İbn Battuta: 283). Yalnız Mudurnu'da ekmeğin de satın aldıklarını zikreden seyyahımız, ayrıca baharat, sebze ve tuz gibi ürünleri de aldıklarını (İbn Battuta: 314) kaydetmektedir.

1.1.3. İhrâcât

Dünya ticaret yolları üzerinde bulunan Anadolu'nun XIV. yüzyıldaki ticarî faaliyete sahne olduğunu ve Anadolu'dan da diğer bölgelere ihrâcât yapıldığını İbn Battuta'nın Seyahatnâmesinde de görmekteyiz. Nitekim, daha Anadolu'ya ayak bastığı Alanya'yı tanıtırken İbn Battuta, burası için şu bilgileri vermektedir: "*Alanya deniz kenarında büyük bir beldedir. Türkler'le meskûndur. Oraya Mısır, İskenderiye ve Şam tüccarları gelirler. Kerestesi çok olarak İskenderiye, Dimyat ve diğer Mısır şehirlerine ihraç olunur*" (İbn Battuta: 284).

Antalya'dan da yukarıda özelliğinden bahsettiğimiz "*kamerüddin*" adı verilen bir nevi kayısının tatlı çekirdeği ile meyvesinin pek nefis olduğunu belirten İbn Battuta bu kayısının kurutularak Mısır diyarına gönderildiğini ve buralarda nâdirâtdan olan meyvelerden biri olduğunu da (İbn Battuta: 285) kaydetmektedir. Günümüzde de tatlı olması sebebiyle muhtemelen "*şekerpâre*" denilen bu cins kayısının Konya'dan da Mısır ve Şam bölgelerine sevk edildiğini de İbn Battuta'nın eserinde (İbn Battuta: 293) okumaktayız.

Gümüşhane'den bahsederken gümüş madenlerinin mevcut olduğundan söz eden İbn Battuta, buraya Irak ve Şam'dan tüccarlar geldiğini kaydetmektedir (İbn Battuta: 298). Bundan ayrı bakır madenlerinden de değişik kaplar yapıldığını (İbn Battuta: 298) muhtemelen bu kapları da ihraç ettiklerini söylemek mümkündür.

Dokumacılık yoluyla üretilen kumaşların da Anadolu'da çok bulunduğunu zikreden İbn Battuta'nın eserinde, her ne kadar bunların ihraç edildiği hakkında bir kayda rastlamamakta isek de Aksaray'da, koyun yününden imal olunan kaliçaların (bir cins halı) benzersiz olduğunu ve bunların Şam, Mısır, Irak, Hind, Çin ve Türk ülkelerine gönderildiğini (İbn Battuta: 295) kaydettiğini görmekteyiz.

1.1.4. Fiyat Hareketleri

Anadolu'da birçok maddenin alışverişinin yapıldığını notlarında yazan İbn Battuta'nın eserinde, bu maddelerin fiyatları konusunda, Kastamonu hariç diğer şehirler hakkında verdiği bilgiler arasında bilgiye rastlamaktayız. Ancak, Anadolu'nun XIV. yüzyıldaki şehirlerini gezdiği için mukayese imkânına sahip bulunan İbn Battuta, çok kesin bir ifade ile Kastamonu için "*fiyatları bu kadar düşük olan hiçbir belde görmedim*" (İbn Battuta: 316) demektedir. Hattâ, Kastamonu Sultanı'nın, İbn Battuta'ya tahsis etmiş olduğu arpa ve buğdayı fiyatlarının düşük olması sebebi ile, kendilerine tahsis olunanları alacak müşteri bile bulamadıklarını ve beraberlerindeki bir hacıya terketmek zorunda kaldıklarını zikretmektedir (İbn Battuta: 317).

İşte bu fiyatlardan bahsederken bize bazı rakamlarla, satın alınabilecek şeylerin miktarını da belirtmekte olan İbn Battuta, bu bilgilerle devrin iktisadî tarihî için önemli sayılabilecek dokümanları günümüze aktarmış oluyor: "*İki dirhem ile semiz bir koyunun yarısını ve iki dirhem ile ekmek satın alırdık. Bize bir gün boyunca yeterdi. Biz on kişiydik. İki dirhemlik bal helvası satın aldığımız halde, hepimize yetişirdi. Bir dirhemlik ceviz ve bir dirhemlik kestane alır, hepimiz onları yerdik, yine de artardı. Kış mevsiminin en şiddetli zamanında bir yük odun, bir dirheme satın alınırdı*" (İbn Battuta: 316).

Malî işlemlerde ana ölçü olarak kullanılan gümüş paraya dirhem dendiğini biliyoruz. Buna göre iki veya üç gram ağırlığında değişen dirhem alım gücünü göstermesi bakımından İbn Battuta'nın yukarıda verdiği ölçülerin ve ödenen bedellerin, fiyat dalgalanmalarının mevcut olduğu XIV. yüzyılın eşya fiyatlarını öğrenmemize ve mukayese yapmamıza imkân vereceği muhakkaktır (Akdağ, 1977: 41-44).

1.1.5. Köle ve Cariye Ticareti

XIV. Yüzyılda Anadolu'nun komşu bölgelerle yürüttüğü ticarî faaliyet içinde köle ve cariyelerin de alınıp satıldığını görmekteyiz. Çok olmasa da bir iki notu burada zikretmekle yetineceğiz.

İzmir'de Umur Bey'in Şeyh İzzeddin'e verdiği hediyeler arasında cariyelerle ğilmânın bulunduğunu kaydeden (İbn Battuta: 304) İbn Battuta, Birgi Beyi'nin de kendisine gönderdiği hediyeler arasında Mihail adında bir Rum kölenin varlığından (İbn Battuta: 303) bahsetmek sûretiyle XIV. yüzyılda Anadolu'da köle alışverişinin mevcut olduğuna iki örnek vermiş oluyor.

Yine İbn Battuta, bize bizzat kendisinin satın aldığı cariyelerden de bahsetmektedir. Ayasuluğ (Selçuk/İzmir)'da kırk dinara bâkire bir Rum cariyeye satın aldığını (İbn Battuta: 304), Balıkesir'de de Margalita adında bir başka Rum cariyeyi satın aldığını (İbn Battuta: 307) zikreden İbn Battuta, ikinci cariyeye kaç para verdiğini belirtmemiştir.

1.2. Sanayi

İbn Battuta eserinin bazı bölümlerinde, halkın meşgul olduğu sanayi kollarına işaret etmişse de ayrıntıya girmemiştir. Anadolu şehirlerinde gördükleri veya dikkatini çeken olaylar hakkında kısa notlar halinde verdiği bilgiler değerlendirildiğinde; özellikle dokumacılık ile madencilik gibi sanayi kollarında çalışmalar yapıldığını açıkça görmekteyiz

1.2.1. Dokumacılık

Öncelikle şunu belirtelim ki, Anadolu, bugün olduğu gibi, XIV. yüzyılda da hayvancılık yapan Müslüman-Türkler'in yaşadığı bir bölge idi. Bu sebeple koyun ile keçilerden elde edilen yün ve tiftiklerden dokumacılık alanında faydalandığını söylemek mümkündür. Ama seyyah İbn Battuta, dokumacılığın yapıldığı hususunda birkaç bilgiden fazlasını vermemiştir.

Günümüzde de olduğu gibi, XIV. yüzyılda da Denizli'de dokuma sanayiinde gözle görülür bir gelişmenin mevcut olduğu İbn Battuta'nın ifadelerinden anlaşılmaktadır. Ona göre, burada dokunan kumaşların benzeri yoktur; "*Pamuğun nefis olması ve kuvvetli eğrilmiş bulunması sebebiyle, ziyade dayanır. Bu kumaş beldeye nisbetle ma'ruftur*" (İbn Battuta: 290). Bu ifadeler Denizli'de günümüzde olduğu gibi Beylikler döneminde de dokuma sanayi iş kolunun ileri seviyede olduğunu göstermektedir. İbn Battuta'nın bu iş kolunda çalışanların çoğunluğunu Rum kadınlarının teşkil ettiğini belirtmiş olması Müslüman-Türk halkın bu işi yapmadıklarını göstermez.

Bir kadının yün eğirerek hasta ve sakat oğluna bakıp, geçimini sağlayacak (İbn Battuta: 308) kadar müsait bir ortam bulunduğuna göre, eğirdiği yünlere pazar da bulabilmektedir denilebilir. Ayrıca ipekli kumaşların bulunduğunu, kemha, kusey, mir'ız ve bürümcek (İbn Battuta: 295, 303, 304, 306, 307, 314) nevinden çeşitli değerli kumaşların mevcut olduğunu kendisine verilen hediyeleri sayarken anlatan İbn Battuta, ziyaretine gittiği kimseleri tanıtırken de onların elbiselerinin özelliklerinden de bahsetmektedir. Nitekim, Birgi'deki müderrisin "*altın işlemeli, geniş ve güzel bir elbise giymiş*" olduğunu, Ayasuluğ Emîri'nin de "nah" denilen bu cins bir kumaşı kendisine gönderdiğini zikretmesi (İbn Battuta: 299-304) oralarda altın işlemeli kumaşların bulunduğunu göstermektedir. İzmir'de, Aydınoğulları'ndan Umur Bey'in (1334-1348), kendisine kemha cinsi kumaşdan diktirilmiş iki elbise hediye ettiğini belirttikten sonra, bu cins kumaşın, Bağdat, Tebriz, Nişabur ve Çin'de dokunan ipekli kumaşlardan olduğunu (İbn Battuta: 304) da zikretmesi, bu kolda ithalatın varlığını da düşündürmektedir. Mudurnu'da Arapça bilen bir hacıya bir Mısır elbisesi vermiş olduğunu kaydetmesi (İbn Battuta: 314) de acaba, kendi getirdiği mi, yoksa hediye aldığı elbiselerden birini mi verdiğine karar veremesek de bu devirde değişik cinslerde kumaşların mevcut olduğunu ve bunların özellikleri ile değerlerinin takdir edildiğini bize bildirmektedir.

Yukarıda da bir vesile ile bahsettiğimiz kalıçaların yani Aksaray'da imal olunan bu seccade cinsi halıların, koyun yününden dokunduklarını kaydeden İbn Battuta, bunların benzeri olmadığını ve çeşitli ülkelere de gönderildiğini zikretmektedir (İbn Battuta: 295). Birgi'de de kurulan çadıra bu kalıçalar serilerek, üzerine oturduklarını kaydetmektedir (İbn Battuta: 300).

Yine Birgi'de Müderrisin bahçeli evindeki sedire çok güzel nakşedilmiş kumaşların serildiğini şaşkınlıkla ve hayranlıkla gördüğünü belirten seyyahımız (İbn Battuta: 299) bize misafir odaları için özel kumaşlar dokunduğunu da düşündürmektedir.

Bunlara bir de keçe çadırları ilave etmek istiyoruz. Yine Birgi'de Aydınoğlu Mehmet Bey'in kendilerine, bölgede "*Hargâh denilen bir çadır*" gönderdiğini kaydeden İbn Battuta, bu çadırı şöyle tarif etmektedir: "*Kubbe şeklinde, müctemi' ağaç parçalarından mürekkebe olarak üzerine*

keçe konulur ve ışık ile rüzgârın girebilmesi için de tepesine baca tarzında, gerektiğinde kapatılabilen delikler açılırdı" (İbn Battuta: 300). Burada tanımlanan çadır, bilindiği gibi "Türk çadırı" diye tanınan ve Türkler'in dokudukları, ev olarak kullandıkları mekândan başkası değildir.

İbn Battuta'nın eserinde bulduğumuz bu notlar, XIV. yüzyılda Anadolu'da hem mensucat sanayiinin mevcut olduğunu hem de başka bölge ve ülkelerden buraya kumaşların getirildiğini ve son derece gösterişli halılar dokunarak, ihraç olduğunu söylememize imkân verecek bilgiler olsa gerektir.

1.2.2. Madencilik

Çok net bir ifade ile Anadolu'da XIV. yüzyılda da madencilik iş kolunun mevcut olduğunu söyleyebilmemize imkân veren ifadeler bulduğumuz İbn Battuta Seyahatnâmesi'nde; Erzincan'da bakır, Gümüşhane'de de gümüş madenlerinin mevcut olduğunu ve bunların ticaretinin yapıldığını zikrettiği (İbn Battuta: 298) görülmektedir. Ayrıca bu madenlerin işlenerek, çeşitli ihtiyaçları karşılayacak kapların imal edildiğini de yine Seyahatnâme yazarının notlarındaki bilgilerde bulmaktayız. Bakırdan yapılan şamdanlar (İbn Battuta: 286) ve diğer kap kakak cinsinden eşyalar (İbn Battuta: 298) gümüşten yapılan vazo ve maşrapalardan (İbn Battuta: 304) bahsedilmiş olması haklı olduğumuzu göstermektedir.

1.3. Tarım ve Hayvancılık

Şehirlerin özelliklerini anlatırken, bağ, bahçe ve ağaçlardan bahseden İbn Battuta'nın yetiştirilen meyvelerden de bahsettiğini yiyecek maddelerinin ticarî faaliyetteki yerini incelerken ele almıştık. Hem evcil hayvanların hem de büyük baş hayvanların bulunduğu çeşitli vesilelerle ilgili notlarında değinen İbn Battuta, bu hayvanların beslenme de olduğu gibi, ticarî faaliyette de istifade edilen bir servet olduğunu bize göstermektedir.

1.3.1. Tarım

Anadolu toprağının bugün de olduğu gibi, XIV. yüzyılda da ürün verme bakımından zengin bir kaynak olduğunda şüphe yoktur. Nitekim İbn Battuta'nın verdiği bilgiler de çok az olmakla birlikte, bunu ortaya koymaktadır.

Nitekim Gölhisar'da suyun ortasında yetişen kamışlarla (İbn Battuta: 289), Denizli'de de pek nefis olduğundan bahsedilen pamuğun (İbn Battuta: 290) o devirlerde kıymetinin bilindiğini anlamaktayız.

"*Ceviz ve kestane cidden mebzul ve fiyatı ehvendir*" ifadeleri İbn Battuta'nındır. Orhan Gâzî devrinde İznik'i ziyareti sebebiyle bu kanaatini belirten seyyahımız; "*orada hâsıl olan 'izârî nâm üzümün başka mahalde nazîrini görmedim. Nihâyet derece de tatlı olup, cürmü büyük, rengi saf ve kabuğu incedir. Her dânedede bir çekirdeği bulunurdu*" (İbn Battuta: 309) dediğini daha önce de zikretmiştik. Kastamonu'da da ceviz ve kestane yetiştirildiği anlaşılan notlara (İbn Battuta: 316), erik, elma,

kayısı ve şeftali gibi meyvelerin kurutulduğunu bildiren (İbn Battuta: 314) bir başka kaydını da ilave edelim. Sinop'da incir ve üzüm yetiştirildiğini (İbn Battuta: 319) gördüğümüz gibi şekerpâre kayısının en iyi cinsinin hem Antalya'da hem de Konya'da (İbn Battuta: 293, 295) mevcut olduğunu İbn Battuta'dan tekraren belirtelim.

Arpa ve buğdayın ekildiğini (İbn Battuta: 317) bir vesile ile kaydeden İbn Battuta, Göynük'den de bahsederken: "*Bu beldede ağaç ve üzüm asmaları olmayıp, yalnız za'feran*" ziraatinin yapıldığını (İbn Battuta: 311) belirtmektedir. Pirinç tarımının yapıldığını da yine kendisine gönderilen hediyeleri sayarken zikretmektedir (İbn Battuta: 301).

Ormancılığın da kereste ihracatı yapılacak seviyede gelişmiş olması dikkat çekicidir (İbn Battuta: 301).

1.3.2. Hayvancılık

Özellikle bindikleri hayvanları gemi ile geldikleri Alanya'dan temin ettiklerini düşünmemizi, seyahatimizin notlarında bulamasak da kimse engelleyemez. Zira İbn Battuta, muhtelif vesilelerle at satın aldığını belirtmiştir. Meselâ, hırsızların atlarını çaldıklarını anlatırken, "*Bu hayvan iyi olup, Ayasuluğ'da satın almış idim*" (İbn Battuta: 306) ifadesi çok açıktır. Kendisine verilen hediyeler arasında atın da bulunduğunu ilgili bölümde zikretmiştik. Böylece, yolculuk için kullanılan ve günlük hayatın bir parçası olarak faydalanılan hayvanlardan biri olan attan Seyahatnâme'de sıkça bahsedilmesini yadırgamamak gerekir. Meselâ Denizli Beyi ve oğlu, misafirlerini kendi ikâmetgâhlarına götürmek üzere atlar göndermişlerdir (İbn Battuta: 291, 292). Şücaeddin Orhan Bey (İbn Battuta: 293) ile Tuğa Hâtûn (İbn Battuta: 296) ve Eğridir Sultanı (İbn Battuta: 289) da aynı şekilde davranmışlardır.

Attan ayrı diğer hayvanların da beslendiğini gösteren kayıtlara rastlıyoruz. Denizli'de Ramazan Bayramı namazından önce, kabristan ziyareti sırasında getirilen sığırlar ile diğer hayvanların kesilerek fakir fukaraya dağıtılması (İbn Battuta: 291, 292) bu bölgede hayvancılığın yaygın olduğunu göstermektedir. Nitekim Seyyahımız, Tavas'dan bahsederken de Kale beyinin hayvanlarının haydutlardan korunması için birtakım tedbirler aldığını anlatarak, devamlı böyle hareket ettiklerini, daha sonra hayvanlarını dışarı çıkardıklarını kaydetmektedir (İbn Battuta: 292).

Çarşılarda hayvanları bağlayacak yerlerin bulunduğunun zikredilmesi yine çarşılarda hayvanlar için samanın satılması (İbn Battuta: 313) hayvancılığın devamlılığını gösteren iki örnektir. Bu arada hayvanların derilerinin de alınıp satıldığını kaydeden Seyahatnâme yazarı (İbn Battuta: 314) hayvancılığın iktisadî hayata olan katkısına da bir örnek vermiş oluyor. Hattâ, bir koyunun yarısını iki dirheme satın almak suretiyle (İbn Battuta: 316) on kişilik ekibinin günlük besin ihtiyacını da karşıladığını belirtmiş olması hayvancılığın da fiyat dalgalanmalarından etkilendiğini göstermektedir.

Kastamonu'da "iki dirhemlik bal helvası" satın aldığını belirten İbn Battuta'nın (İbn Battuta: 316) bu kaydı bize o bölgede arıcılığın da mevcut olduğunu gösteren bir başka not olarak değerlendirilse, bilmem yanlış olur mu?

1.4. Ulaşım

Her şeyden önce, güvenlik içinde seyahat edebilmek yol emniyetinin varlığına en açık işarettir. İşte, İbn Battuta'nın gezdiği bölgelerde bu emniyeti gördüğünü, yazdığı eserindeki notlarında açıkça belirtmektedir. Hattâ kendisinden başka, gezgin olarak Anadolu'da karşılaştığı bir diğer seyyahla kendi kendini kıyaslarken (İbn Battuta: 308) de bu bölgelerin emniyet içinde dolaşılabilir yerler olduğunu gösteren bilgiler vermiş oluyor. Bu da Anadolu'da iç turizmin yapılabilmesine hükmetmemize yol açar. Hattâ gelen yabancılara rehberlik edenlerin mevcudiyeti (İbn Battuta: 311-312), tercümanların bile bulunduğunu (İbn Battuta: 310) gösteren kayıtlar bu konuda faydalı bilgiler olarak kaydedilebilir.

1.4.1. Deniz Ulaşımı

Etrafı denizlerle çevrili olan Anadolu'da deniz ulaşımının yapılması kadar, normal karşılanabilecek bir durum olmasa gerektir. İbn Battuta'nın Lazkiye'den bindiği bir Ceneviz gemisi ile Anadolu'ya ayak basmış olması (İbn Battuta: 283) burada deniz ulaşımı için gerekli ortamın mevcut olduğunun en büyük işareti sa-yılabilir. Aynı seyyahımız, Anadolu'dan ayrılırken de "*Sinop'da takriben kırk gün oturduk. Sonra Rumlar'dan birine ait bir gemiyi kira ile tuttuk... Onbir gün daha kaldıktan sonra gemiye bindik*" (İbn Battuta: 321) ifâdeleri ile deniz ulaşımından faydalandığını açıkça belirtmiş olmaktadır.

İbn Battuta'nın, hem kereste ihrâcâtı (İbn Battuta: 283) hem de yaş ve kuru meyvelerin denizasıırı ülkelere (İbn Battuta: 285, 293) gönderildiğine dair yer alan ifâdeleri, deniz ulaşımının yapıldığını, ancak, imkân ve va-sıtalارının ne ölçüde olduğunu sâdece Seyahatnâmeye dayanarak bilemediğimizi söylememiz gerekir.

1.4.2. Nehir Ulaşımı

Anadolu coğrafyası gözönüne getirilirse, bu bölgede birçok nehrin var olduğu görülecektir. Bu nehirlerden XIV. yüzyılda nasıl istifâde ediliyordu? Bu soruyu cevaplandırabilmek için İbn Battuta'nın eserinde az da olsa bir bilgi bulabiliyoruz.

İzник'ten Geyve'ye giderken Sakarya nehrinden geçmek zorunda kalan İbn Battuta, hikâyesine şöyle devam etmektedir: "*Nehri geçmeye mahsus salın daha aşağıda olduğunu söylediler. Bunun üzerine oraya gittik. Sal denilen şey, halatlarla birbirine bağlı dört kalastan ibarettir. Üzerine hayvanların eğerleri ile, taşınacak eşya konur, insanlar da bunların yanına binerler. Hayvanlar ise yüzdürülmek sûretiyle karşıya geçirilirler. Salı karşı tarafta bulunan salcılar çekmeye başlarlar. Biz de ona binerek nehri geçtik.*" (İbn Battuta: 310) Bu ifâdelerden anlaşıldığına göre XIV. yüzyılda nehir ulaşımından, çok ilkel şartlarda yararlanıldığı anlaşılmaktadır.

2. Ahiler'de Günlük Yaşayış ve İktisadi Hayat

Ahîliğin kurucusu olarak kabul edilen Ahî Evren (1172-1262) esnaf ve sanatkârları bir birlik altında toplayarak, sanat ve ticaret ahlakını, üretici ve tüketici çıkarlarını güven altına almak suretiyle, toplumda var olan politik ve ekonomik çalkantılar içinde olanların yaşama ve direnme gücüne sahip olmaları sağlanmıştır.

Ahîler Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda büyük görevler üstlenmişlerdi. Osman Gazi'nin kayınpederi, oldukça zengin ve nüfuzlu bir Ahî şeyhi olarak bilinen Edebalı idi. Orhan Gazi, Ahîlik ünvanı olan "ihtiyârü'd-din" unvanını kullanan, aynı zamanda şed kuşanıp kuşatan bir Ahî idi. Aynı zamanda vezirleri Alaaddin Paşa (ö.1333?) ile Çandarlı Kara Halil (1387)de Ahî idiler. I. Murad hem şed kuşanmış bir Ahî; hem de dönemin teşkilatının başı olarak anılmaktaydı. Ahîler ve diğer tarikat zümreleri fetihlere katılarak, üzerlerine düşen görevleri yerine getiriyorlardı. Fâtih Sultan Mehmed'e kadar Osmanlı Sultanları ile vezirlerin birçoğunun Ahî ileri geleni veya Ahîlikle ilgileri olan kimseler olduğu bilinmektedir.

Ahîler, büyük şehirlerde mesleklerine göre çeşitli zümreler oluşturmuşlardır. Her zümrenin kendisine ait özel zâviyeleri bulunmaktadır (Köprülü, 1981: 154). Daha sonraları da bütün Osmanlı topraklarında Ahîlere ait zaviye ve dergâhların yaygın hale geldikleri bilinmektedir.

Ahîler, yerleştikleri yerlerde mali durumlarına göre, gelip gidenlere, garip ve kimsesizlere, gezginlere barınacak bir mekân olarak zâviyeler yaptırmışlardır. Buralarda misafir olanlar, hem yiyip içip birkaç gece konaklayıp ağırlanmışlar, hem de oradaki günlük hayatın içindeki faaliyetlere katılmışlardır.

Ahîler yerleştikleri şehirlerde sâdece sosyo-kültürel hizmetler yapmamışlar, aynı zamanda, esnaf, sanatkâr, tüccar ve çeşitli alanlardaki mesleklerini de îfa eden çok yönlü sivil toplum örgütü olarak da faaliyetlerde bulunmuşlardır.

İşte bu çerçevede; bir şehirdeki, inşaat sektörü (Mimar Baş veya Mimar Ağa) dışında kalan bütün esnaf örgütlerinin başı olarak seçilen "*Şeyh-i Seb'a*" veya "*Ahî Baba*"nın münferit esnaf örgütlerinin yönetim kadroları arasında yer aldıkları bilinmektedir. Bu görevlilerin esnaf örgütleri üzerindeki etkileri sınırlı görülmele birlikte, yine de bu yaptıkları işler dolayısıyla bu görevliler Ahîliğin bir devâmı olarak görülebilir. Ayrıca Osmanlı devletinin bütün bölgelerinde varlığı bilinen debbağ esnaflarının, XIX. yüzyılın ortalarına kadar, Kırşehir'deki Ahî Evren zâviyesi şeyhlerine manevî bir bağla tâbî oluşları da bu devamlılığı gösteren bir başka bağdır. Bunlardan ayrı esnaf örgütlerinde görülen merasim ve geleneklerinde Ahîlikle bağlantısını düşündüren bazı genel unsurlardan da söz edilebilir.

2.1. Ahîlik ve İş Ahlakı

İş ahlâkı her devirde aranır. Peki, güvenilirliği, işini mükemmel yapmayı, işi ehline vermeyi ve kolayca kaçmadan, her şeyi kendi elinin emeğiyle, kendi alın teriyle, kendi bileğinin hakkıyla yapmayı ve helâlinden kazanarak yemeyi gerektiren bu iş ahlâkı nasıl tesis ediliyordu?

İşinde hile yapan, mesleğini kötüye kullanan esnafın, ahî teşkilatlarının Osmanlılardaki devamı olan loncadan çıkarılması, “kethüdâ” ve “ihtiyar heyetinin” kararıyla olurdu. Loncadan çıkarılan bir kişi bir daha bu mesleğe dönemezdi. Esnaf, yaptığı hile ve sattığı maldan hakkından fazla aldığı ücret oranında, ya bu meslekten çıkarılma veya falakaya yatırma cezasına çarptırılırdı.

Helal Kazanç Gerek

Esnaf ve sanatkârlıkta tâkip edilecek yol olarak tarihte önemli bir yer tutan ahîliğin temelinde dürüstlük vardır. İşte bu temiz ahlâkı telkîn eden fütüvvet-nâmelerde yapılan tavsiyeler arasında helâlinden kazanmak başta gelir.

“Ahî helâl kesb kılssa gerek” (Gölpınarlı,1953-1954:128; Şeker, 2011: 87). Buradaki helâl kazançtan maksadı, fütüvvet-nâme şöyle açıklamaktadır: “Allah-u teâlâ Kelâm-ı Kadîminde buyurur “كلوا من طيبات ما رزقناكم” (Kur’an-ı Kerim, el-Bakara (2): 57, 172; el-A’raf (7): 160). *İbn Abbâs radiyehullah aydur: Allahu teâlâ كلوا من طيبات didüğü, ya’ni arı pâk didüğü oldur, asl-ı helâldür, nitekim Resulullah a.m. buyurur ki: Her gice yatduğu vakt niyyet eylese helâl kesb kazanam diyü, irteye yarlıganmış çıkar. Ahî helâl kesb kazanmak gerekdür, belkim farzdur ve hem sünnetdür* (Burgâzî Fütüvvet-nâmesi, 1524; Çağatay, 1974: 24-25)¹.

Burada ahînin ayırıcı ve belirgin özelliği olarak, helâl kazanç elde etmek için çalışıp çabalayan hattâ iş ortamından uzaklaştığında da evde, sokakta hatta yatarken dahî kazancını helâl yoldan kazanmayı düşünen bir kişi olduğuna dikkat çekilmesidir. Bunun için de ahînin her şeyden önce bir iş sâhibi olması gerekmektedir. Nitekim bunu Fütüvvet-nâme yazarı şöyle dile getirmektedir: Meslek sahibi olması gerek.

Bir iş, bir meslek sâhibi olan ahîler ve mensuplarının etkileri altında kaldıkları eserler olan fütüvvet-nâmelerde, bu hususta telkinlerin var olması tabîidir.

¹ Burgâzî Fütüvvet-nâmesi, s. 125; nitekim Neşet Çağatay’ın neşrettiği bir el yazması fütüvvet-nâme 1524 yılında Bursa Kadısı tarafından kaleme alınmıştır. Bu fütüvvet-nâme’nin konuyla ilgili şu satırları ilgi çekicidir: “... Ve dahi fütüvvet-dârı’nı niyeti şöyle ola kim; bu hırfeti ve san’atı Hak teâlâ’nın kulları için işlerin kim bu hırfete muhtaclardur, hâcetlerin bitürem ve hizmetlerin yirine getürem ve hizmetüm mukabelesinde halâlden her ne hâsıl idersem bir mikdarın vech-i me’âşına harc idem ve bir mikdârın fukarâya tasadduk idem. Zira hiç ondan yiğrek halâl lokma yokdur kim kendü eli emeğinden yiye... (Neşet Çağatay, Bir Türk Kurumu Olan Ahîlik, Ankara, 1974, s. 24-25 arasında tıpkı basım).

“Ahî’ye bir pîşe ve san’at gerekdür, ona meşgul ola. Eğer pîşesi yoğısa ona fütüvvet değmez. Fütüvvet âna helâldür kim kesb kazana helalden... Anun kesbi olmayıcak yidürmesi dahî olmaz” (Burgâzî Fütüvvet-nâmesi, 1524: 125; Şeker, 2011: 87).

“Pişe” kelimesi iş ve meslek anlamındadır. Buradaki ifâdeden açıkça anlaşıldığına göre ahî mutlaka bir işle, bir meslekle meşgul olmalıdır. Yani işsiz ve başıboş dolaşan biri olmamalıdır. Bu mesleğinde, yaptığı işinde de kazancını helâlinden elde etmelidir. Çünkü kazandığını başkalarıyla paylaşacağı, yani elde ettiğinden başkalarına da yedireceği, paylaşacağı için, malı arı, temiz yani helâl kazanç olmalıdır. Kazanmadan yediremeyeceği için mutlaka çalışmalıdır. Bu ifâdelerden, ahîlerin iş sâhibi, meslek sâhibi olmalarının teşvik edildiği anlaşılmaktadır.

“Yolsuz”

Sağlıksız mal üretenlerin, kalitesine uymayan malları toplatılan esnaf, aynı zamanda kendisi “yolsuz” ilan edilirdi. Yolsuz olanlarla diğer esnaf ve müşteriler alışverişte bulunmazlar, böylece de ona uygulanan bu ambargo sonucunda da o kişi, mesleğinde barınamazdı. Nitekim, vesikalardan anlaşıldığına göre, bu türlü uygunsuz yola düşen esnafların hak ettikleri cezaları aldıkları görülmektedir.

Yolsuzluk Cezaları

XIII. yüzyılda İstanbul’da bir esnaf, kılıç kabzasını abanoz ağacına benzeterek boyadığı ve abanoz ağacından yapılmış gibi gösterdiği için derhal meslekten çıkarılmış ve yolsuz ilan edilmiştir. Sattığı süte su kattığı için sütçünün birinin kuyuya sarkıtıldığını, bozuk kantar kullanan oduncunun altmış okkalık kantarı boynuna yüklenerek çarşı pazar dolaştırıldığı; kötü pekmez sattığı için pekmezcinin pekmez küpünün başına geçirildiğini tarihî belgelerde görmekteyiz (İvgin, 1992: 83; Önder, 1976: 39).

Papucu Dama Atılanlar

Ahîliğe bağlı esnaflardan yolsuzluk yapanların cezalandırılma usullerinden biri de suçlunun papucunun dama atılması geleneğidir. Böylece “*papuçları dama atılarak*” cezalandırılan herhangi bir esnaf, artık bağlı bulunduğu zâviyeye devam edemediği gibi mesleğini de icra edemezdi. Bu durum hem o meslek mensubunu korkutur hem de yeni yetişecek olan çırak ve kalfa gibi o mesleğin ustası olmaya aday olacaklar için örnek teşkil ederdi (Şeker, 2011: 90).

2.2. İbn Battuta’ya Göre Ahîlerin Günlük Hayatı ve Günlük Yaşayışları

Ahîlerin elde ettikleri kazançlarının, yine kendi zâviyeleri için harcanması, bunların günlük hayatları için gerekli meşguliyet alanı olduğu görülmektedir. Zira İbn Battuta ahîler hakkında umumî bilgi verirken bize; öncelikle ahîlerin barındıkları bir zâviyeleri olduğunu, bu zâviyelerin günlük yiyecek ihtiyaçlarını karşılamak üzere mensuplarının sabahtan başlayıp, ikindiden sonraya kadar çalıştıklarını ve elde ettikleri

kazançları ile de meyve, yiyecek ve diğer gerekli eşyayı satın aldıklarını haber vermektedir. Bu ifadelerden anlaşıldığına göre ahîler birer meslek sahibi kimselerdir.

Nitekim, Alanya ziyaretinin ikinci gününde kendilerini dâvet etmeye gelen ahî reisinin ayakkabıcı ve kendisine bağlı iki yüz kadar meslektaşı olduğunu öğrendiğini (İbn Battuta: 286), Denizli'deki ahî zâviyelerinin mensuplarının da değişik meslek sahibi olduklarını, ya da ticaretle meşgul olduklarını ve çarşıda dükkânlarının var olduğunu kaydetmiş olması (İbn Battuta: 291), İbn Battuta'nın ahîlerin çeşitli meslekleri icra eden esnafı olduklarına dair görgüye dayanan bilgileri bize ulaştırmış olması oldukça dikkat çekicidir. Sivas'da da Ahî Ahmed'in bıçakçılıkla meşgul olduğunu düşünüyoruz (İbn Battuta: 297). Hattâ bazı ahîlerin ziraatle iştigal ettiklerine dair bilgiyi yine İbn Battuta ve arkadaşlarını bostanına dâvet ederek bir ziyafet tertib eden ahîden bahsederken (İbn Battuta: 287) alıyoruz.

Bu arada, bazı ahî zâviyelerinde ilimle de meşgul olduğunu görüyoruz. Bunu zâviyelerde talebelerin mevcudiyetinden bahsettiği kayıtlardan anlamamız mümkündür (İbn Battuta: 311).

2.2.1. Zâviyeler

Ahîlerin bulunduğu yerlerde zâviyelerin de varlığını düşünen İbn Battuta, Anadolu gezisine başladığı Alanya'yı anlatmadan önce Anadolu (Bilad-ı Rum) ve halkı hakkında bilgi verirken ya bir eve ya da bir zâviyeye konuk olduklarını belirtmektedir (İbn Battuta: 283). Gerçi az da olsa bazı yerlerde de medreselere misafir olduklarını gördüğümüz seyyahımız ve arkadaşları, çoğunlukla ahî zâviyelerinde kalmayı, konuk olmayı tercih etmişlerdir. Bu tercihinin açıkça belirttiğini, hattâ şehrin hâkiminden, bir ahî zâviyesinde misafir olmayı arzu ettiğini belirten ifadelerine rastlıyoruz (İbn Battuta: 319). Acaba bunun sebebi nedir? İşte bu sorunun cevabını verebilmek için İbn Battuta'nın misafiri olduğu zâviyelerde nasıl karşılandığını ve bu zâviyelerin nasıl yerler olduklarını onun anlatımından araştırmak lâzımdır.

Zâviyeler konusunda, İbn Battuta'nın Seyahatnâmesi'nde, dağınık olmakla birlikte, oldukça yeterli bilgi bulmaktayız. Yukarıda belirttiğimiz gibi fütüvvet erbabının kendilerine reis seçtikleri ve kendisine "ahî" denen önder, eğer mevcut değilse, hemen bir zâviye inşa ettirir. Kalıç ve gerekli eşya ile burayı tefriş ettirerek, aydınlatılması için kandiller astırır (İbn Battuta: 285).

Seyyah, Antalya'da gittiği zâviyeyi şöyle tarif ediyor: "*Nefis Rum (Anadolu) kalıçeleri ile döşenmiş ve Irak camından birçok âvizelerle süslenmişti; misafir odasında beş tane, üçayaklı bakırdan yapılmış çerağ (kandil ki buna "beysus" denirdi) bulunuyordu. Yanında da bakırdan yedek yağdanlıklar vardı. Buraya, fitili kesmek için bir de makas konmuş. Bu kandiller erimiş iç yağı doldurularak yakılır. Misafirlere mahsus bir peyke vardır*" (İbn Battuta: 286).

Kayseri'de konakladığı Emîr Ali'nin zâviyesini tarif ederken, "*döşemeleri, kandilleri, bol yiyecekleri ve binasının sağlamlığı bakımından en güzel zâviyelerdendir*" (İbn Battuta: 296) diyen İbn Battuta, böylece zâviyeleri birbirleriyle mukayese de etmektedir.

Zâviyelerin teşkilâtı hakkında bilgi vermemekle birlikte, bazı notlarından bu binaların müstemilâtı hakkında bilgi sâhibi olmaktadır. Meselâ kandillerinden bahsettiği misafir odaları (İbn Battuta: 286) zâviyelerin değişmez müstemilatından biridir. Ahîlerin topluca zikrettikleri ve birlikte yemek yedikleri bir salonu vardır. Yemeklerin hazırlandığı mutfaklarla yiyeceklerin korunduğu kilerlerin de zâviyelerde bulunan ayrı bölümler olduğunu düşünmek gerekir.

Bolu'da misafir kaldığı ahî zâviyesinden söz ederken, kış günlerinde zâviyelerinde daima ateş yakmak bunların âdetleri olduğundan zâviyelerinin köşelerinden her birine bir ocak konulur; menfezleri, duman çıksın, zâviyede oturanlara zarar vermesin diye açılır. Bu açılan kısma da "buharı" denir kaydından (İbn Battuta: 314)² zâviyelerin hem bacalı ocakları (şömine) hem de odunlukları olduğunu anlıyoruz.

2.2.2. Zâviyelerde Günlük Hayat

Ahî zâviyelerinde iki sınıf insan bulunmaktadır. Bunlardan bir grubu, misafir olarak gelip buralarda kalan gelip geçici kişiler, diğer grubu ise, bu zâviyelerin mensuplarıdır. İbn Battuta'nın eserinde her iki sınıfın da birlikte geçirdikleri günlük hayatları hakkında bazı notlar bulmaktayız.

Zâviyenin daimî mensupları yani ahîler, İbn Battuta'nın verdiği bilgiye göre, gündüz geçimlerini sağlama yolunda çalışırlar, ikindiden sonra, elde ettiklerini reislerine verirler. Bununla meyve, yiyecek ve zâviyede ihtiyaç olan gerekli şeyleri satın alırlar. O gün beldeye bir yabancı gelirse zâviyelerine konuk ederler. Alınan şeylerle ona ziyafet çekerler. O kimse ayrılıncaya kadar onların misafiri olur. Hiç kimse gelmezse, yine yemek için toplanıp yemek yerler, şarkı söylerler ve raks ederler. Sabahleyin de yine, kazanç elde etmek üzere mesleklerine yani yapmakta oldukları işlerine giderek, ikindiden sonra, yine hepsi kazandıklarını reislerine getirirler (İbn Battuta: 285).

² İbn Battuta Seyahatnâmesi Metin, 314; M. Şerif Tercümesi, 349; Burada eserin kâtibi İbn Cüzey "buharı" بخیری ile ilgili hatırına gelen Safiyyüddîn Abdülaziz bin Serâya el-Hâlî'nin tevriye tariki ile yazdığı şu beyitlerini hatırladığını ifade ederek kaydetmektedir;

ان البحيري مذ فارقتموه غدا يحثوا الرماد علي كانه التراب
لو شئتم انه يمسي ابا لهب جاءت بغالكم حمالة الحطب

Buhayri'den ayrıldığınız zamanlardan beri bulaşık toprağın ocağından, perişanlık saçılır. Bunun akşamleyin, (Ebu Leheb) yani alev saçan olmasını istersiniz, atlarınızın "hammalete'l-hatab" yani odun yüklü olarak gelmesi gerekir. Metin, 314; Tercümesi, 346-349.

Zâviyenin daimî mensuplarını evlenmemiş bekar, meslek sahibi gençlerin teşkil ettiğini belirten seyyahımız (İbn Battuta: 285), bu gençlerin zâviyede gecelediklerine dair bazı bilgiler de vermektedir (İbn Battuta: 286, 311, 314). Nitekim bunlardan zâviyenin işleri için de yararlanıldığına dair notlar da kaydeden yazar, misafir odalarında veya salonlarda mevcut olan kandillerin fitillerini makasla düzeltmek için "çerağcı" denilen görevlilerin bulunduğunu, ayrıca saf halinde dizilmiş hizmete âmâde birkaç gencin de beklediğini belirtmesi (İbn Battuta: 286) zâviye mensuplarının günlük yaşayışları hakkında epeyce bilgi sahibi olmamıza yardım etmektedir.

Zâviyelerde namaz kılındığı gibi, yemeklerden sonra, Kur'ân okunduğu, hep birlikte semâ ve raksa kalkıldığını da (İbn Battuta: 285, 291) kaydeden İbn Battuta, ahîlerin günlük yaşayışları içinde ibâdet ve zikrin yanında eğlenenin de ayrı bir yeri olduğunu göstermektedir.

Eğer zâviyenin reisi olan ahî, ulemadan biri ise, bu zâviyelerdeki diğer ahîler öğrenci olarak da hem öğrenimlerini devam ettirir hem de zâviyenin hizmetlerini görürlerdi (İbn Battuta: 293, 311). Zâviyelerde kalan bir diğer grubun misafirler olduğunu belirtmiştik. Bunların zâviyelerle çok yakın bir alâkası olduğunu görmekteyiz.

Ayrıca, ahîler bundan önceki bölümde tanıdığımız zâviyelerinin ihtiyaçlarını karşılayabilmek için çalışmak zorundadırlar. Bu sebeple işlerinde dikkat ve titizlik gösterirlerse toplum içinde saygıdeğer bir mevkie yükselebilirler. İbn Battuta'nın verdiği bilgiler arasında bu konuda bizi aydınlatacak oldukça çok ipuçları yakalamamız mümkün olmaktadır (İbn Battuta: 290, 295). Bu bilgiler arasında her ahî grubunun bir meslek sahibi olması sebebiyle de mesleklerinde de toplumun bir ihtiyacını karşılamakta ve kendi mesleklerinde örnek bir sanatkâr, iş adamı, usta, öğretici gibi dürüst ve ahlâk sahibi kişiler olmaları bakımından dikkat çekici özelliklerinin görüldüğü ortaya çıkmaktadır.

3. Sonuç

Refik Soykut, "Ahîler ve Ahîlik; ülkede halinden memnun, geleceğinden emin, inanmış ve yararlı işlere yönelmiş mutlu kişilerin oluşturduğu bir esnaf kitlesi, güçlü ve yaygın bir orta sınıf yaratmıştır. Çağımızın, hasreti çekilen "sanat, ticâret ve iş ahlâkı" yanında, kooperatifçilik- sendikacılık- sosyal güvenlik- standart üretim- kalite ve fiyat kontrolü gibi başlıca sorunları asırlar boyu rahatlıkla ve başarı ile çözümlenmiştir" diyerek, Ahîliğin tarih içinde yerine getirdiği faaliyet alanlarına karşılık günümüzdeki fonksiyonlarını da göstermiştir.

İbn Battuta'nın, XIV. yüzyıl Anadolu'sundan günümüze aksettirdiği manzaralar, geçmiş tarihimiz üzerine araştırma yapanları ilgilendirdiği kadar çağımız Türk insanının yaşayışı hakkında araştırma yapanların bile ilgi duyacağı konuları ihtiva etmektedir. Özellikle sosyal ve kültürel hayatla ilgili bilgiler ba-kımından zengin bir malzemenin mevcut olduğunu gördüğümüz İbn Battuta Seyahatnâmesinin folklorik ve

ekonomik hayatla ilgili notlarla verilen bilgiler bakımından da yararlanılabilecek özelliklere sâhip olduğu söylenebilir. Aynı zamanda eserden, Anadolu'nun bölge ve şehirlerinin özellikleri ile Anadolu Beylikleri'nin siyasî tarihleri konularında çalışacaklar için de çok önemli bir kaynak olarak da yararlanılabilir.

Ahîler, akşam yemeklerinden sonra, dinî, ahlâki ve terbiyevî eserler okuyarak ve şifahî kültürlerini artırarak eğitim gördükleri gibi, müderris, fakih ve tecrübeli ustalarla yapılan sohbetleri dinleyerek, ayrıca semâ ve raks yapmak sûretiyle bilgi ve görgülerini artırdıkları gibi hem dinlenmekte hem de eğlenmektedirler. Bu anlayışın kazandırdığı hayat görüşünde, çağdaş Türk insanının alacağı birçok derslerin bulunduğunu söylersek, mübalağa etmemiş oluruz. Böylece, manevî terbiye ile iş ahlâkının bütünleştiği ahî zâviyelerinin nice esnaf kuruluşlarına örnek teşkil edecek nitelikleri bünyelerinde uygulamakta oldukları, İbn Battuta'nın eserinde çok çarpıcı bir şekilde görülmektedir.

Ahîliğin etkisiyle kurulmuş bir çalışma hayatı sayesinde, Anadolu insanının disiplin altına alınan davranışlarındaki güzel niteliklerinin günümüze kadar yansımış örneklerini görmek gurur verici olup memnuniyet duygusu uyandırmaktadır. Bu disiplinli hayatın, yalnız Türk iktisadi hayatını etkilemekle kalmayıp, töre ve törenleriyle gelenekselleşerek, inanç halinde devam edip gelmesi ve etkisini yüzyıllar boyu sürdürmüş olması büyük bir başarı olarak değerlendirilebilir

Ayrıca bu müessese ile ilgili tarihî tecrübeden yararlanarak, günümüzde ahîliğe benzeyen kurumların iş ahlâki ve toplumla bütünleşmesi için gerekli organizasyonların yapılabilmesinde, ahîlikle ilgili araştırma ve çalışmaların daha da derinleştirilerek, ciddî projelerin hazırlanmasında fayda mütâlea etmekteyiz.

Bunu için de;

a) Mesleği ile ilgili teorik bilgiler yanında, helâl kazanmayı hayatının vazgeçilmez ilkesi olarak benimseyen iş ahlâki ve topluma uyum için gerekli kültürel bilgileri edindirici bir yapıya sahip olan Ahîliği, günümüze, modern hayata uyarlayıcı çalışmalar için gelişen teknolojiye yararlanılmalıdır.

b) Bu teorik ve kültürel bilgilerin uygulanmaya yönelik, beceri kazandırıcı ve hayatının parçası olmayı öğretecek bir eğitimle doğrudan ilgili iş kolundaki çırak, kalfa ve ustaların yetiştirilmesinde Ahîlik örneğinden yararlanılması için gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

Osmanlı esnaf örgütlerinin Anadolu'da XIII ve XIV. yüzyıllarda yaygın olarak mevcudiyetleri bilinen ahîliğin devamı oldukları ile ilgili araştırma ve tartışmalar yeni araştırmacıları beklemektedir.

KAYNAKÇA

- Akdağ, M. (1977). Türkiye'nin İktisadî ve İctimai Tarihi, I (1243-1453), İstanbul.
- Cumbur, M. (1986). Anadolu Şehirlerinin Kuruluşunda Ahîlerin Yeri, Türk Kültürü ve Ahîlik XXI. Ahîlik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri Kırşehir, İstanbul, 1986, 87-93.
- Çağatay, N. (1974). Bir Türk Kurumu Olan Ahîlik, Ankara.
- Doğru, H. (1991). XVI. Yüzyılda Sultanönü Sancağı'nda Ahîler ve Ahî Zaviyeleri, Ankara.
- Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. İbrAhîm et-Tancı (703/1304-779/1377), Tuhfetü'n-Nuzzâr fi Garâibi'l-Emsar ve Acâibi'l-Esfar, Beyrut? Çeviri-İnceleme ve Notlar: A. Sait Aykut, (2004). (I-II) İstanbul
- Ekinci, Y. (2008). Ahîlik, Ankara.
- Ekinci, Y. (1989). Ahîlik ve Meslek Eğitimi, İstanbul.
- İbn Battuta Seyahatnâmesi Metin, (Tuhfetü'n-Nuzzar Rihletü İbn Battuta), Beyrut?; M. Şerif Tercümesi (Seyahatnâme-i İbn Battuta trc. Mehmed Şerif, İstanbul, 1333-1335.
- İvgin, H. (1992). Ahîlikte Ticaret Ahlakı, Ahîlik Sisteminin Günümüz Türk Küçük İşletmeciliği Açısından Değerlendirilmesi, (Yayına hazırlayan: Prof. Dr. Tamer Müftüoğlu), Ankara.
- Köprülü, F. (1981). Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu, İstanbul.
- Ocak, A. Y. (1978). Zaviyeler, Vakıflar Dergisi, XII, Ankara, 247-269.
- Mikail, B. (1991). Ahî Evren ve Ahî Teşkilatı'nın Kuruluşu, Konya.
- Önder, M. (1976). Kırşehir Güldestesi, Ankara.
- Soykut, R. (1980). İnsanlık Bilimi- Ahîlik, Ankara.
- Şeker, M. (2001). İbn Battuta'ya Göre Anadolu'nun Sosyal- Kültürel ve İktisadi Hayatı ile Ahîlik, 2. Bs., Ankara.
- Şeker, M. (2005). Ahîlik ve Helal Kazanç, Diyanet Aylık Dergi, 175, 28-33.
- Şeker, M. (2006) Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı, İstanbul.
- Şeker, M. (2011) Türk-İslâm Medeniyetinde Ahîlik ve Fütüvvet-nâmelerin Yeri-Seyyid Hüseyin el-Ğaybî'nin "Muhtasar Fütüvvet-nâme"si-, İstanbul.
- Tabakoğlu, A. (1986). Sosyal ve İktisadi Yönleriyle Ahîlik, Türk Kültürü ve Ahîlik XXI. Ahîlik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri Kırşehir 13-15 Eylül 1985, İstanbul 1986, 49-72.